

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Кафедра конституційного і міжнародного права факультету № 4

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ**

з навчальної дисципліни

«Публічне право: практика тлумачення і застосування»

**обов'язкових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

081 Право

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 4
Протокол від 16.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС (протокол від 10.08.2023 № 15).

Розробники:

1. Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС, к.ю.н., доцент Гудзь Т. І.
2. Доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС, д.ю.н., доцент Варунц Л. Д.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, д.ю.н., професор Гавриленко О. А.
2. Завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Орлов Ю. В.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Контрольні роботи	Самостійна робота	
	2 семестр						
Розділ 1. Загальнотеоретичні аспекти публічного права							
Тема № 1. Публічне право: загальнотеоретичні аспекти	7	2	2	-	-	3	
Тема № 2. Теорія, історія та методологія тлумачення та застосування інститутів публічного права	4	-	-	-	-	4	
Розділ 2. Міжнародне публічне право та право ЄС							
Тема № 3. Основи міжнародного публічного права	5	1	-	-	-	4	
Тема № 4. Основи права Європейського Союзу	5	1	-	-	-	4	
Тема № 5. Міжнародні механізми забезпечення і захисту прав людини: практика застосування	7	-	2	2	-	3	
Розділ 3. Основи публічних галузей України							
Тема № 6. Основи конституційного права України	9	2	-	2	-	5	Тематична контрольна робота
Тема № 7. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні	8	-	2	4	-	2	
Тема № 8. Конституційно-правові засади організації та діяльності органів публічної влади в Україні	10	-	2	6	-	2	
Тема № 9. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції	5	-	-	-	-	5	

Тема № 10. Конституційна скарга в механізмі захисту прав людини в Україні	12	2	2	6	-	2	
Тема № 11. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування органів та посадових осіб публічної влади	11	2	-	6	-	3	
Тема № 12. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань гарантування прав і свобод людини та громадянина	8	-	-	4	-	4	
Тема № 13. Основи адміністративного права України	7	-	-	-	-	7	
Тема № 14. Основи кримінального права України	7	-	-	-	-	7	
Тема № 15. Основи екологічного права України	5	-	-	-	-	5	
Тема № 16. Основи фінансового права України	5	-	-	-	-	5	
Тема № 17. Основи цивільного процесуального права України	5	-	-	-	-	5	
Всього	120	10	10	30	-	70	Екзамен

2. Методичні вказівки до семінарських та практичних занять

Тема № 1. Публічне право: загальнотеоретичні аспекти

Семінарське заняття: Публічне право: загальнотеоретичні аспекти

Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення та поглибити базові знання про систему публічного права України, тенденції розвитку наукових досягнень у цій сфері.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття, предмет та метод публічного права.
2. Ознаки публічного права. Критерії поділу на публічне і приватне право.
3. Склад публічного права.
4. Понятійно-категоріальний апарат публічного права.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання необхідно виходити з того, що поділ права на публічне і приватне є багатоаспектним вченням, яке має як суто теоретичну, так і практичну цінність. Якщо теоретичний аспект демонструє класифікацію концептуального порядку, що стосується самих засад права, його місця і ролі в житті людей, його визначальних цінностей, то практичний дає уявлення про вплив цього поділу на різні сфери юридичної практики,

знаходячи своє використання як у законотворчості, правозастосуванні, так і тлумаченні права. Слід сформулювати визначення публічного права, визначити предмет його регулювання, а також юридичні засоби, способи і прийоми, за допомогою яких здійснюється регулювання предмета публічного права. При цьому слід пам'ятати, що однією з визначальних рис визначення публічного права є імперативний метод регулювання правових відносин. Окрема увага має бути приділена суб'єктному та об'єктному складу в сфері публічних відносин.

Відповідь на друге питання передбачає характеристику ознак публічного права, а також аналіз критеріїв, за допомогою яких здійснюється поділ на публічне та приватне право. Однак слід взяти до уваги, що відсутність єдиних критеріїв, за якими можна було б провести чітку межу між публічно-правовими і приватно-правовими відносинами, ускладнює поділ права України на публічне і приватне право.

При відповіді на третє питання у загальних рисах необхідно охарактеризувати склад публічного права, до якого входять *матеріальні публічно-правові галузі* (конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове право та ін.) і *процесуальні публічно-правові галузі* (конституційне процесуальне, кримінальне процесуальне, цивільне процесуальне, адміністративне процесуальне право тощо).

Відповідаючи на останнє, четверте, питання теми слід пам'ятати, що публічне право характеризується певним понятійним апаратом, який насамперед включає «публічний інтерес», «суб'єкт публічного права», «об'єкт публічного права» та ін., зміст та сутність яких доцільно визначити.

Питання цільових виступів

1. Теорії обґрунтування критеріїв поділу права на публічне і приватне.
2. Співвідношення публічного і приватного права.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 233/4308/17 за позовом Державної авіаційної служби до Товариства з обмеженою відповідальністю «Будгенконтракт» про зобов'язання знести самочинне будівництво.

Теми рефератів

1. Історія виникнення і розвитку публічного права України.
2. Значення поділу права на публічне і приватне для сучасної юриспруденції.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.

3. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

4. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

5. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

6. Теорія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 436 с.

Додаткова:

1. Бірюкова А. Г. Співвідношення приватного та публічного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76–80.

2. Деревянко Б. Міркування про необхідність запровадження концепції розвитку «приватного права» та визначення її назви і змісту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 245–250.

3. Костова Н. І. Історичні аспекти поділу публічного і приватного права. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.)* / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 606–607.

4. Лемак В., Бадида А. Теорія, історія та методологія публічного права. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 133–143.

5. Миколенко О. І. Поділ національного права на публічне і приватне право та його теоретичне і практичне значення. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 58–64.

6. Моргун В. В. Територіальна громада як юридична особа публічного права: розвиток доктрини й законодавства в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 50–56.

7. Олькіна О. В. Юридичні особи публічного права: постановка проблеми визначення критеріїв розмежування юридичних осіб публічного та приватного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 91–93.

8. Первомайський О. О. Поняття юридичної особи публічного права: окремі недоліки норм чинного законодавства. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 49–55.

9. Піддубна В. Ф. Юридичні особи публічного права: поняття, правова природа, ознаки. *International scientific and practical conference world science*. 2017. Т. 3. № 8 (24). С. 19–23.

10. Соколова І. О. Особливості приватноправового режиму правового регулювання суспільних відносин. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 19–29. doi: 10.21564/2414-990x.135.79785.

11. Чуприна Л. Система публічного права у країнах ЄС. *Знання європейського права*. 2020. № 3. С. 7–22.

Тема № 5. Міжнародні механізми забезпечення і захисту прав людини: практика застосування

Кількість годин – 4 год. (семінарське заняття – 2 год., практичне заняття – 2 год.).

Семінарське заняття: Міжнародні механізми забезпечення і захисту прав людини: практика застосування

Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення та поглибити знання щодо міжнародних механізмів забезпечення і захисту прав людини, проаналізувати практику їх застосування.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та сутність міжнародного механізму захисту прав людини. Міжнародна універсальна система захисту прав людини.
2. Регіональні міжнародні організації у механізмі міжнародно-правового захисту прав людини. Європейська система захисту прав людини.
3. Міжнародний захист від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.
4. Практика Європейського суду з прав людини щодо катувань.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання слід зазначити, що в міжнародній універсальній системі захисту прав людини важливе місце займає діяльність Організації Об'єднаних Націй. Варто ознайомитися з внутрішньою організацією та діяльністю ООН, а також місцем і роллю ООН в глобальній системі захисту прав людини, з'ясувати роль головних органів ООН у захисті прав людини та проаналізувати їх діяльність, насамперед, Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки, Економічної і Соціальної ради, Міжнародного суду, Секретаріату та Ради ООН з прав людини, розкрити процедуру розгляду цими органами питань у сфері захисту прав людини.

Слід звернути увагу на те, що Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, є юридичною основою для прийняття інших міжнародних документів з питань захисту прав людини, та стала стимулюючим фактором, що сприяв формуванню ефективних регіональних систем захисту прав людини, зокрема, європейської. Варто також охарактеризувати структурні елементи Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. як важливих міжнародних актів у сфері

захисту прав і свобод людини, що мають обов'язковий характер для країн-учасниць.

При відповіді на друге питання варто охарактеризувати діяльність регіональних міжнародних організацій у механізмі міжнародно-правового захисту прав людини, зокрема, Ради Європи. Визначити її місце і роль у континентальній (європейській) системі захисту прав і свобод людини. Приділити увагу юридичній природі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Особливу увагу необхідно приділити діяльності Європейського суду з прав людини, який керується положеннями Конвенції та імплементує їх у повсякденне життя.

Відповідь на третє питання має ґрунтуватись на загальній характеристиці низки міжнародно-правових актів, прийнятих у рамках Ради Європи та ООН: Загальній декларації прав людини 1948 р., Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (далі – Конвенція ООН проти катувань 1984 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. тощо. Необхідно надати загальну характеристику катування як грубого порушення одного з основних прав людини – права на повагу до гідності. Слід узяти до уваги, що свобода від катувань є правом абсолютним і передбачає його непорушність. Поняття катувань сформульовано у п. 1 ст. 1 Конвенції ООН проти катувань 1984 р. та рішеннях Європейського суду з прав людини у відповідних справах, які необхідно проаналізувати. Доречним є порівняння змістовного наповнення терміну «катування», наведеного в Конвенції ООН 1984 р. та ст. 127 Кримінального кодексу України. Варто розмежувати поняття «катування» та «тілесне ушкодження», вказавши їх принципові відмінності. Доцільно зазначити, що Європейський суд з прав людини виокремив декілька видів катувань, які необхідно назвати. Також потрібно назвати ознаки катування та його видів.

Останнє, четверте питання, передбачає аналіз рішень Європейського суду з прав людини, пов'язаних із оцінкою дій держави через її органи та визнання їх катуванням або іншою формою нелюдського поводження. Особливу увагу варто звернути на рішення суду у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), «Лабіта проти Італії» («*Labita v. Italy*»), «Захаркін проти України» («*Zakharkin v. Ukraine*») та інші, які містять ґрунтовні пояснення позиції суду щодо того, що саме можна назвати катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням, враховуючи сукупність обставин у кожному окремому випадку.

Питання цільових виступів

1. Концепція захисту прав людини в Статуті ООН.
2. Європейський суд з прав людини.
3. Міжнародно-правовий статус військовополонених, поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії зі складу збройних сил на морі.
4. Міжнародно-правовий захист прав внутрішньо-переміщених осіб.

5. Правова регламентація прав ув'язнених в умовах пандемії COVID-19

Теми рефератів

1. Загальна декларація прав людини в системі міжнародно-правових актів у галузі прав людини.
2. Виникнення і розвиток правозахисних міжнародних неурядових організацій.
3. Обмеження прав і свобод людини в умовах пандемії COVID-19 відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
4. Обмеження прав і свобод людини в умовах пандемії COVID – 19 на міжнародному (універсальному) рівні.

Література

Основна:

1. Загальна декларація прав людини: прийнята ООН 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Заклучний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: прийнятий НБСЄ 01.08.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий ООН 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнятий ООН 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
6. Регламент Європейського суду з прав людини: прийнятий РЄ 04.11.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067.
7. Статут ООН: прийнятий 26.06.1945, набув чинності 24.10.1945. URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>.
8. Хартія Європейської безпеки: прийнята ОБСЄ 19.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_166#Text
9. Аракелян М. Р. Міжнародно-правовий захист прав людини: навч.-метод. посібн. Київ, Вид-во Фенікс, 2019. 194 с.
10. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс; 2018. 762 с.
11. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.
12. Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатовський М. М. Міжнародне публічне право: підручник / під. ред. В. В. Мицика. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2019. 624 с.
13. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

14. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

15. Права людини у міжнародному праві: підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.; передм. А. В. Войціховський. Харків: ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.

16. Сироїд Т. Л., Гавриленко О. А., Тітов Є. Б., Фоміна Л. О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 462 с.

17. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 168 с.

Додаткова:

1. Гайдунін О. О., Худолей В. Ю., Шаркова І. М. Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 300 с.

2. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.

3. Задорожній О. В., Поєдинок О. Р. Від теорії міжнародного до практики захисту прав людини: монографія. Київ: Фенікс, 2018. 718 с.

4. Камінська Н. В., Косяк Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 250–260.

5. Камінська Н. В., Патріча М. В. Захист прав людини під час збройних конфліктів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 19–29.

6. Камінська Н. В., Свешнікова М. М. Діяльність міжнародних організацій у сфері забезпечення гендерної рівності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 102–109.

7. Копійка В. В., Скороход Ю. С., Матвієнко В. М. Міжнародні організації: підручник / під ред. В. В. Копійки. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: ВПЦ Київський університет, 2015. 783 с.

8. Мигаль Р. В. Заборона катування на міжнародному та державному рівнях. *Приватне та публічне право*. 2018. № 3. С. 72–75.

9. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.

10. Петельнікова Н. М. Міжнародні механізми захисту прав та законних інтересів засуджених та ув'язнених. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 62–70.

11. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29.

12. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.

13. Степаненко К. В. Конвенційний механізм міжнародного захисту прав людини в системі ООН. *Альманах міжнародного права*. 2018. № 19. С. 105–113.

14. Фіксація та розслідування катувань у місцях несвободи. Аналіз законодавства / Белоусов Ю., Гатіятулін О., Запорожцев К., Тарасова М., Шурдук В. Київ, 2018. 104 с.

Тема № 5. Міжнародні механізми забезпечення і захисту прав людини: практика застосування

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: сформувати комплексне уявлення про міжнародні універсальні та міжнародні регіональні механізми забезпечення прав людини. Визначити повноваження головних органів ООН в означеній сфері, охарактеризувати європейську систему захисту прав людини. Розглянути практику Європейського суду з прав людини щодо катувань.

Кількість годин – 2 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Міжнародні універсальні та міжнародні регіональні механізми забезпечення прав людини.

2. Діяльність головних органів ООН у міжнародному механізмі забезпечення і захисту прав людини.

3. Європейська система захисту прав людини в міжнародному механізмі забезпечення і захисту прав людини.

4. Практика Європейського суду з прав людини щодо катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Письмові завдання

1. Охарактеризуйте міжнародні акти, які отримали назву «Міжнародна хартія прав людини».

2. Чи можна вважати джерелами міжнародного захисту прав людини:

1) рішення Міжнародного Суду ООН щодо спору між двома державами;

2) резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Принципи міжнародного співробітництва щодо виявлення, арешту, видачі та покарання осіб, винних у воєнних злочинах і злочинах проти людства»;

3) рішення Європейського суду з прав людини;

4) правила польотів над відкритим морем, затверджені рішенням Міжнародної організації цивільної авіації;

5) рішення Суду Європейських співтовариств?

Обґрунтуйте свою відповідь.

3. Задача. Громадянин Китаю анонімно направив до Комітету із прав людини (далі – Комітет) скаргу на дії уряду, який порушує права автономії, де він мешкає. Проте у задоволенні скарги йому було відмовлено на підставі порушення процедури звернення.

Використовуючи відповідні міжнародні акти визначте, чи мав право Комітет відмовити громадянинові у задоволенні скарги. Якщо так, то про яку підставу йдеться?

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість міжнародних універсальних та міжнародних регіональних механізмів забезпечення та захисту прав людини, практики Європейського суду з прав людини щодо катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу, аналізу відповідних міжнародних документів по темі заняття та практики їх застосування, розгляд ситуативних завдань по темі. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми міжнародно-правових документів міжнародного універсального та міжнародного регіонального рівнів щодо міжнародних механізмів забезпечення і захисту прав людини, практики Європейського суду з прав людини щодо катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Варто приділити увагу діяльності міжнародних установ та організацій, що безпосередньо розглядають питання, пов'язані з порушенням прав і свобод людини: Центр з прав людини Економічної і Соціальної Ради ООН; Комісія з прав людини ООН; Спеціальні органи ООН – Комітет із прав людини; Комітет з економічних, соціальних та культурних прав; Комітет з прав дитини; Комітет із ліквідації расової дискримінації; Комітет проти застосування катувань; Верховний комісар ООН з прав людини; Європейський суд з прав людини.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій, бінарні заняття за участю практичних працівників Національної поліції. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань із теми практичного заняття, визначаються основні складові міжнародних механізмів забезпечення і захисту прав людини та практика їх застосування.

Література

Основна:

1. Загальна декларація прав людини: прийнята ООН 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: прийнятий НБСЄ 01.08.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий ООН 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнятий ООН 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
6. Регламент Європейського суду з прав людини: прийнятий РЄ 04.11.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067.
7. Статут ООН: прийнятий 26.06.1945, набув чинності 24.10.1945. URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>.
8. Хартія Європейської безпеки: прийнята ОБСЄ 19.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_166#Text
9. Аракелян М. Р. Міжнародно-правовий захист прав людини: навч.-метод. посібн. Київ, Вид-во Фенікс, 2019. 194 с.
10. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс; 2018. 762 с.
11. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.
12. Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатовський М. М. Міжнародне публічне право: підручник / під. ред. В. В. Мицика. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2019. 624 с.
13. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
14. Права людини у міжнародному праві: підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; Бакумов О. С., Варунц Л. Д.,

Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.; передм. А. В. Войціховський. Харків: ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.

15. Сироїд Т. Л., Гавриленко О. А., Тітов Є. Б., Фоміна Л. О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 462 с.

16. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О. 2018. 168 с.

Додаткова:

1. Гайдюлін О. О., Худолей В. Ю., Шаркова І. М. Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 300 с.

2. Задорожній О. В., Поєдинок О. Р. Від теорії міжнародного до практики захисту прав людини: монографія. Київ: Фенікс, 2018. 718 с.

3. Камінська Н. В., Косяк Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 250–260.

4. Камінська Н. В., Патріча М. В. Захист прав людини під час збройних конфліктів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 19–29.

5. Камінська Н. В., Свешнікова М. М. Діяльність міжнародних організацій у сфері забезпечення гендерної рівності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 102–109.

6. Копійка В. В., Скороход Ю. С., Матвієнко В. М. Міжнародні організації: підручник / під ред. В. В. Копійки. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: ВПЦ Київський університет, 2015. 783 с.

7. Мигаль Р. В. Заборона катування на міжнародному та державному рівнях. *Приватне та публічне право*. 2018. № 3. С. 72–75.

8. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.

9. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

10. Петельнікова Н. М. Міжнародні механізми захисту прав та законних інтересів засуджених та ув'язнених. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 62–70.

11. Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Захист власності / пер. укр. О. Дроздов, В. Плотнікова, О. Дроздова, О. Вінський, Ю. Ісаєва. 2019. 75 с. URL: <http://echr.com.ua>

12. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29.

13. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.

14. Степаненко К. В. Конвенційний механізм міжнародного захисту прав людини в системі ООН. *Альманах міжнародного права*. 2018. № 19. С. 105–113.

15. Фіксація та розслідування катувань у місцях несвободи. Аналіз законодавства / Белоусов Ю., Гатіятуллін О., Запорожцев К., Тарасова М., Шурдук В. Київ, 2018. 104 с.

Тема № 6. Основи конституційного права України

Практичне заняття: Конституційне процесуальне право України

Навчальна мета заняття: сформулювати чітке уявлення про систему процесуально-правових норм, які закріплюють, регулюють та охороняють порядок суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією суб'єктами конституційних відносин своїх прав і обов'язків, які складаються у процесі організації і здійснення верховної державної влади в Україні.

Кількість годин – 2 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Поняття та загальна характеристика конституційного права та конституційних правовідносин
2. Конституційне процесуальне право України: поняття, система та джерела.
3. Організація роботи Верховної Ради України.
4. Порядок обрання та правове регулювання діяльності Президента України.
5. Процесуальна регламентація діяльності Кабінету Міністрів України.

Письмові завдання

1. Наведіть класифікацію конституційно-правових норм за різними критеріями.
2. Випишіть у зошит, посилаючись на чинне законодавство, порядок проведення засідань Кабінету Міністрів України.
3. Під час вирішення справи Конституційний Суд України як аргументацію своєї позиції при ухваленні рішення посилався на рішення Європейського суду з прав людини. При цьому виникло питання різного розуміння презумпції невинуватості, як то визначає Конституція України й Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Як має діяти Конституційний Суд України за такої колізії?

Задача 1.

Верховна Рада України прийняла «пакет» законопроектів із невідкладних питань економічного розвитку України. За цей пакет проголосувало 305 народних депутатів України. Голова Верховної Ради

України підписав усі законопроекти, що входили в «пакет», і направив їх на підпис Президентів України.

Глава держави, виступивши по центральному телебаченню, розкритикував цей «пакет» за змістом, заявивши, що парламент вийшов за межі своїх конституційних повноважень, а також акцентував на порушенні процедури ухвалення, оскільки Конституцією України прийняття законопроектів «пакетом» не передбачено. У зв'язку з цим Президент наголосив, що він відмовляється підписувати й офіційно оприлюднювати цей «пакет» законів, однак і право вето до них застосовувати також не буде.

Як можна вирішити цей конфлікт?

Задача 2.

Кабінет Міністрів України вніс на розгляд Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи проєкт закону про ратифікацію міжнародного договору України. Верховна Рада більшістю голосів прийняла закон, який Голова Верховної Ради України підписав і передав на підпис Президенту України.

Президент України відмовився підписати вказаний закон, мотивувавши відмову тим, що Верховна Рада України порушила процедуру прийняття закону, не отримавши висновку Конституційного Суду України про відповідність міжнародного договору Конституції України.

Хто з указаних суб'єктів конституційно-правових відносин діяв із порушенням конституційно-правових приписів і чому?

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошується завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань, пов'язаних із поняттям, системою та джерелами конституційного процесуального права, порядком формування та процесуальною регламентацією діяльності Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, правовим регулюванням діяльності Президента України.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства та актів Конституційного Суду України.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій, бінарні заняття. Під час розгляду навчальних питань в межах теми практичного заняття для

поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань із теми практичного заняття, робиться висновок щодо загальної характеристики конституційного процесуального права України.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
5. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
6. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
7. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
8. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>
9. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
10. Зимовець А. В. Конституційно-процесуальне право: конспект лекцій. Дніпро, 2016. 314 с.
11. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
12. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
13. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
14. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
15. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

16. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

17. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

18. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

19. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.

20. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 84. С. 3–9.

2. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3–7. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/17117/1/3.pdf>

3. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.

4. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf

5. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 2. С. 36–39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)__11/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)__11/)

6. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 17–20. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/6.pdf

7. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26–28. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/7.pdf

8. Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9–13.

9. Деркач А. Л. Формування складу Кабінету Міністрів України: правове регулювання та реалії сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6, т. 3. С. 26–29. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_3_2017/8.pdf

10. Задорожня Г. В., Задорожний Б. Ю. Нормотворча компетенція глави держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 42. С. 40–43.
11. Закірова С. Референдум як інструмент прямої демократії: міжнародний досвід і корисні уроки для України. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 10 (175). С. 4–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/10.pdf>.
12. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf
13. Ірклієнко А. І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 136–139.
14. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промудульгації законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.
15. Ленгер Я. І. Повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування: колізійні питання делегування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 37, т. 1. С. 72–74. URL: <https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16187>
16. Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 67–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.
17. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 66–75. <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16mrsmkv.pdf>.
18. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 228 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/knyga2019_rik.pdf
19. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 34–39.
20. Ткаля О. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 274–279.

Тема № 7. Конституційні права, свободи та обов'язки людини та громадянина в Україні

Кількість годин – 6 год. (семінарське заняття – 2 год., практичне заняття – 4 год.).

Семінарське заняття: Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні

Навчальна мета заняття: визначити основні елементи правового статусу особи, розкрити сутність і зміст конституційних прав, свобод та обов'язків громадян як головного елемента основ правового статусу особи.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та елементи правового статусу особи.
2. Основні (конституційні) права та свободи людини і громадянина в Україні.
3. Основні (конституційні) обов'язки людини та громадянина в Україні.
4. Гарантії реалізації основних прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення основ правового статусу особи. При цьому, варто мати на увазі, що основи правового статусу особи є історично змінюваною категорією, що наповнюється дедалі глибшим змістом і найбільш концентровано відображає прогрес суспільства і держави. Необхідно навести перелік усіх елементів правового статусу особи та розкрити їх зміст. Відповідь щодо принципів правового статусу громадян України має ґрунтуватися на загальнотеоретичних постулатах про сутність і види правових принципів, способи їх об'єктивації. Слід навести перелік загальних і спеціальних принципів правового статусу громадян України, розкрити зміст кожного з них. Особливу увагу слід звернути на ті принципи, що становлять засади конституційного ладу України, насамперед принципи найвищої соціальної цінності людини, верховенства права, рівноправності, визнання міжнародно-правових стандартів. Водночас необхідно пам'ятати, що питання про структуру правового статусу особи є одним із найбільш дискусійних в юридичній літературі, а тому його елементний склад необхідно розглянути у широкому та вузькому сенсі слова.

Відповідь на друге та третє питання теми має бути присвячена базовим елементам правового статусу особи, таким як конституційні права, свободи та обов'язки. Необхідно сформулювати визначення основних (конституційних) прав і свобод, викласти їх сутнісні ознаки та класифікувати їх за різними критеріями. Окремо слід спинитися на кожній з груп основних прав, розкрити їх зміст та спосіб конституційного закріплення. Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки. Особливу увагу слід звернути на те, що на відміну від відкритого переліку основних

прав перелік основних обов'язків є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Звертаючись до останнього питання теми, слід сформулювати визначення гарантій реалізації основних прав і свобод, відмежувати їх від інших елементів правового статусу особи. Необхідно навести класифікацію гарантій реалізації основних прав і свобод. Особливу увагу слід звернути на роль і місце поліції серед інституційних гарантій реалізації основних прав і свобод громадян.

Питання цільових виступів

1. Права індивіда і колективні права в Конституції України.
2. Права людини і формування правової держави в умовах реформування політичного та економічного ладу в Україні.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп/1997.

Теми рефератів

1. Проблема соціально-економічних гарантій прав людини і громадянина в Україні.
2. Рівноправність і соціальна нерівність. Рівність перед законом і судом.
3. Обмеження прав і свобод людини в умовах пандемії COVID-19.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozysiy>
12. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
13. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Ажнюк Б. Мовні права: колективні й індивідуальні. *Право України*. 2016. № 3. С. 84–93.
2. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54–59.
3. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3–5.
4. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/5.pdf
5. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.
6. Бережанська В. В. Поняття та зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, т. 1. С. 33–39. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_1/10.pdf
7. Білоскурська О. Ступінь наукової розробки інституту конституційних обов'язків людини та громадянина в Україні. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 28–33.

8. Варунц Л. Д. Конституційно-правове становище корінних народів Канади: проблемні питання *Вісник Національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. Вип. 25. С. 48–53 URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/issue/view/787/957>

9. Васильченко О. П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина та його ціннісні виміри в конституційному праві України: монографія. Київ: Арт економі, 2014. 475 с.

10. Дахова І. І., Чуб О. О. Право на доступ до інформації vs право на приватність в контексті законодавства України про запобігання корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2016. № 1084. С. 65–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_16

11. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

12. Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87–92. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrn/fp_index.htm_2017_4_15

13. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9

14. Лушпієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

15. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49–59.

16. Ніколаєнко Н. О. Система «підтриманого прийняття рішення» як запорука дотримання конституційних прав і свобод осіб з обмеженими можливостями. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 52–59. URL: sej.org.ua/4_2015/14.pdf

17. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України: наук.-практ. осіб. Харків: Право, 2019. 185 с.

18. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 315 с.

19. Трошкіна К. Є. Поняття громадянства як правового інституту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 47–52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/11.pdf

20. Філіпська Н. О. Гарантії реалізації виборчих прав осіб з обмеженою внаслідок психоінтелектуальних вад дієздатністю. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2019. № 3. С. 95–99.

21. Філіпська Н. О. Реалізація конституційного права на працю особами з обмеженими можливостями *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. № 2. С. 70–78. URL: <http://konstlegalstudies.com.ua/wp-content/uploads/2020/08/2-2018.pdf>.

22. Черновол О. П. Механізм забезпечення та реалізації основних обов'язків людини і громадянина: окремі аспекти. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2018. Вип. 1. С. 57–60.

23. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України с прав людини. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Київ, березень 2021. URL: https://ombudsman.gov.ua/files/zvit_2020_rik_.pdf

Тема № 7. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні

Практичне заняття № 1. Громадянство України

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про громадянство як провідний елемент основ правового статусу особи, ознайомлення з практикою ЄСПЛ.

Кількість годин – 2 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Поняття і принципи громадянства України. Категорії осіб, що є громадянами України.
2. Правове регулювання питань громадянства в Україні.
3. Права і свободи внутрішньо переміщених осіб.
4. Практика Європейського суду з прав людини.

Письмові завдання

Задача 1.

Громадянка України вийшла заміж за громадянина Великої Британії. Протягом двох років вони проживають на території України. У них народилася дитина.

За яких умов дитина має право набути громадянство України? Яким законом слід керуватися при визначенні громадянства дитини? Який орган буде вирішувати питання про громадянство дитини?

Задача 2.

Громадянин США українського походження N звернувся до Комісії з питань громадянства при Президенті України з проханням прийняти його до громадянства України.

Якими нормативними актами необхідно керуватися при вирішенні цього питання?

За яких умов громадянину США може бути надано громадянство України?

Який порядок вирішення цього питання?

Які державні органи України будуть брати участь у вирішенні цього питання?

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошується завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань, пов'язаних з правовим регулюванням питань громадянства в Україні на сучасному етапі, правами і свободами внутрішньо переміщених осіб.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства, міжнародних актів, практики Європейського суду з прав людини.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій, бінарні заняття за участю практичних працівників Національної поліції. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань з теми практичного заняття, робиться висновок щодо проблемних питань громадянства в Україні як провідного елементу основ правового статусу особи, та наявності відповідної практики ЄСПЛ.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

4. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: Указ Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozysiy>
11. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
12. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Дахова І. І. Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства в міжнародних актах і законодавстві України. *Форум права*. 2015. № 4. С. 79–83. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12356/1/Dahova_79-83.pdf
2. Дробуш І. В., Куतिнець В. В. Проблеми набуття громадянства України. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 35–38.
3. Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2017. 52 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Institut_Gromadyanstva_Print_Bleed=3mm-b18af.pdf
4. Лазарєв В. В. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України: компетенція та організація роботи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 32–36. URL: lsey.org.ua > 8.pdf
5. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsey.org.ua/1_2020/13.pdf
6. Пильгун Н. В., Бузун О. О. Сутність та особливості громадянства в Україні. *Юридичний вісник*. 2016. № 1 (38). С. 47–52. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/10027>

7. Сподинський О. О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 83–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_4_19

8. Трошкіна К. Є. Поняття громадянства як правового інституту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 47–52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/11.pdf

Тема № 7. Конституційні права, свободи та обов'язки людини та громадянина в Україні

Практичне заняття № 2. Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні, особливості правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні, ознайомлення з практикою ЄСПЛ.

Кількість годин – 2 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Поняття та категорії іноземців й осіб без громадянства в Україні. Підстави їх перебування в Україні.
2. Основні права, свободи та обов'язки іноземців й осіб без громадянства в Україні.
3. Відповідальність іноземців в Україні.
4. Особливості правового статусу біженців в Україні та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні.

Письмові завдання

Задача 1.

Громадянин Німеччини Н., перебуваючи на борту туристичного лайнера, що пришвартувався в одеському порту, скоїв низку хуліганських дій, які в Україні кваліфікуються як злочин.

Дайте юридичний аналіз викладеного факту.

Чи підлягає громадянин Німеччини Н. кримінальній відповідальності за законодавством України?

Яку відповідальність буде нести громадянин Німеччини Н.

Задача 2.

Особа без громадянства К. за запрошенням юридичної особи «А» прибула на територію України. По завершенню свого візиту К. виїхала з готелю, не сплативши проживання в ньому.

Які дії має вчинити адміністрація готелю для відновлення порушених прав?

Які нормативні акти регулюють це питання?

Чи буде особа без громадянства К. нести юридичну відповідальність?

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань, пов'язаних з визначенням особливостей правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні, а також біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні, ознайомлення з практикою ЄСПЛ.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства, міжнародних актів, практики Європейського суду з прав людини.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій, бінарні заняття за участю практичних працівників Національної поліції. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань з теми практичного заняття, робиться висновок щодо особливостей правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні, а також біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні та наявності відповідної практики ЄСПЛ.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
11. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
12. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Босий В. П. Поняття та види прав біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1, т. 5. С. 144–148.
2. Босий В. П. Зміст основних обов'язків біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1, т. 5. С. 121–126.
3. Грабильніков А. В. Конституційно-правовий статус і правовий режим іноземців та осіб без громадянства в Україні: співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 59–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2015_6_10
4. Дракохруст Т. В. Особливості правової регламентації законодавства України у сфері захисту прав іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 190–193. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/50.pdf.
5. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9
6. Кобко Є. В. Щодо застосування норм адміністративно-деліктного законодавства України до іноземців. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 30–34. URL: <http://oaji.net/articles/2017/2258-1507793109.pdf>.

7. Коваль В. Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства в адміністративних справах про їх видворення за межі України. *Право України*. 2016. № 3. С. 269–276.

8. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 21–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/7.pdf.

9. Лушпіїнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

10. Никорович В. Окремі аспекти закріплення за іноземцями та особами без громадянства виборчих прав у вітчизняному законодавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 197–200.

11. Пасайлюк І. Право на судовий захист іноземців та осіб без громадянства в цивільному судочинстві України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Decembrie 2019. С. 119–123. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/27.pdf>

12. Правовий захист шукачів захисту та біженців. 2021. 37 с. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/posibnyk-dlya-pravozahysnykiv.pdf//>

13. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. / А. Л. Свяшук. Харків: Вид-во, 2018. 324 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copy.pdf

14. Пушкіна О. В., Чебікіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 1. С. 35–38. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/11.pdf

15. Руденко Л. Д. Механізм притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 207–210. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/51.pdf.

Тема № 8. Конституційно-правові засади організації та діяльності органів публічної влади в Україні

Кількість годин – 8 год. (семінарське заняття – 2 год., практичне заняття – 6 год.).

Семінарське заняття: Конституційно-правові засади організації та діяльності органів публічної влади в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного наукового уявлення про організацію й практичну діяльність владних інституцій в Україні.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття, види та ознаки органів публічної влади.

2. Система органів публічної влади в Україні.
3. Принципи організації та діяльності органів публічної влади в Україні.
4. Місцеве самоврядування в системі органів публічної влади в Україні.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання слід виходити з того, що органи публічної влади виступають владними інститутами політично організованого суспільства сучасного типу. Публічна влада спрямована на вирішення суспільних справ, розповсюджується за територіальним принципом, їй підкоряються всі, хто знаходиться на певній «підвладній» території. Відповідаючи на перше питання плану, слід розкрити зміст поняття «публічна влада», визначити, в яких двох формах вона виступає, та проаналізувати притаманні цим формам спільні та особливі ознаки.

Друге питання плану передбачає розгляд органів публічної влади як досить жорсткої, внутрішньо узгодженої і взаємопов'язаної у своїх елементах системи. Необхідно визначити на які ланки поділяється ця система згідно з Конституцією України та охарактеризувати кожен з них. Окрему увагу необхідно приділити характеристиці державних органів, які не входять до жодної з гілок влади. Слід також розглянути класифікацію органів публічної влади за такими критеріями як порядок формування, порядок прийняття рішень, територіальна підвідомчість та інші.

Розглядаючи принципи організації і діяльності органів публічної влади в Україні, слід пам'ятати, що вони поділяються на загальні, що стосуються системи органів публічної влади в цілому, і спеціальні, дія яких поширюється лише на окремі підсистеми, ланки цієї системи чи на окремі органи публічної влади. Серед них особлива увага має бути приділена принципу поділу влади, народовладдя, унітаризму, законності, позапартійності, гуманізму тощо.

При відповіді на останнє, четверте, питання теми слід мати на увазі, що місцеве самоврядування є складним, багатоаспектним явищем. Необхідно розкрити зміст місцевого самоврядування як однієї з основ конституційного ладу будь-якої демократичної держави, як форми народовладдя, форми децентралізації публічної влади та як самостійної підсистеми публічної влади, відмінної від державної, а також проаналізувати ознаки місцевого самоврядування. Відповідь на четверте питання передбачає й визначення системи місцевого самоврядування та її елементів, хоча це є досить складним явищем, оскільки саме поняття місцевого самоврядування може розглядатися в різних площинах. Оскільки за сучасного стану справ в Україні кожна з цих площин-аспектів виражається у певних формах, то в процесі опису системи українського місцевого самоврядування необхідно враховувати всі ці аспекти. Відповідь має ґрунтуватись на Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та складатись з двох частин: спочатку слід розкрити систему форм місцевого самоврядування, а вже потім – систему суб'єктів місцевого самоврядування в Україні. Особливу

увагу доцільно приділити характеристиці правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

Питання цільових виступів

1. Принцип поділу влади як системотворчий принцип організації державного апарату.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013.

3. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 5 червня 2019 року № 4-р(П)/2019.

4. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-р/2019.

Теми рефератів

1. Принцип гласності в діяльності органів публічної влади в Україні.
2. Діджиталізація як спосіб боротьби з корупцією.
3. Інтеграція гендерного принципу в діяльність органів місцевого самоврядування.
4. Роль Президента України у законодавчому процесі.
5. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

3. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
5. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>
6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozysiy>
12. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
13. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
14. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.
2. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf
3. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної*

юриспруденції. 2017. № 1, т. 2. С. 36–39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)__11/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)__11/)

4. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>

5. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 17–20. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/6.pdf

6. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26–28. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/7.pdf

7. Гайдар М. Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 8–13. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/426>.

8. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/4_2018.pdf

9. Задорожня Г. В., Задорожний Б. Ю. Нормотворча компетенція глави держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 42. С. 40–43.

10. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

11. Калиновський Б. В. Реформування системи територіальної організації влади в Україні відповідно до міжнародних стандартів та принципів. *Вісник АПСВТ*. 2016. № 3–4. С. 69–72. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_4-2016-69-72_Kalynovskyi.pdf.

12. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промудульгації законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.

13. Лавренова О. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 115–119.

14. Ладонько Л. С., Кунденко А. В., Михайловська О. В., Філіпова Н. В. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 4 (55). С. 1–6. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/01.pdf>

15. Ленігевич Б. Вплив Інституту Президентства на ефективність діяльності органів влади. *Науковий вісник*. 2016. Вип. 16/17 «Демократичне врядування». URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk16/fail/Lenigevych.pdf

16. Ленігевич Б. В. Взаємодія інституту президентства та органів державної влади. *Державноуправлінські студії*. 2017. № 1. С. 1–4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_1_12

17. Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 67–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.

18. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>

19. Трачук П. А. Місцеве самоврядування у системі публічної влади України. *Закарпатські правові читання*. 2017. Т. 1. С. 176–180. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13600.pdf>

20. Цимбалістий Т. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 2. С. 51–55. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/138>.

21. Шапенко Л. О., Райчук М. В. Принципи правового забезпечення судової влади в умовах євроінтеграції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 24–30. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640>

Тема № 8. Конституційно-правові засади організації та діяльності органів публічної влади в Україні

Практичне заняття № 1–3

Навчальна мета заняття: засвоїти уміння самостійно використовувати знання щодо визначення і розв’язання проблемних аспектів у діяльності органів публічної влади в Україні.

Кількість годин – 6 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Місце і роль Президента України в системі вищих органів держави.
2. Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади.
3. Кабінет Міністрів України – Уряд – як вищий орган у системі органів виконавчої влади.
4. Місцеве самоврядування як інститут демократичного суспільства.

Письмові завдання

1. Охарактеризуйте основні стадії законодавчого процесу в Україні.
2. Дайте відповідь на запитання: чи може бути народний депутат України відкликаний до закінчення строку своїх повноважень виборцями свого округу або політичною партією, за списками якої він був обраний до парламенту.

3. Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 27.03.2002 р. № 7-рп/2002 та від 07.05.2002 р. № 8-рп/2002, що стосувалися природи та підвідомчості розгляду Судом актів про призначення або звільнення посадових осіб.

Задача 1.

Прем'єр-міністр України виступив зі звітом про виконану роботу за рік перед Верховною Радою України, який було визнано незадовільним. Які наслідки це має для Уряду і якими мають бути наступні дії як Президента України, так і Верховної Ради України (викласти поетапно, обґрунтувати).

Задача 2.

Стосовно міського голови Іваненка було порушено кримінальну справу, за якою він був звинувачений у скоєнні посадового злочину. До нього було застосовано запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд. Зважаючи на цей факт, на сесії міської ради більшістю голосів від загального складу ради було прийнято рішення про дострокове припинення повноважень міського голови і призначення позачергових виборів.

Дайте юридичну кваліфікацію рішень міської ради.

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань, пов'язаних з визначенням особливостей функціонування органів публічної влади в Україні.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань з теми практичного заняття, робиться висновок щодо особливостей функціонування органів публічної влади в Україні.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
5. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>
6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozysiy>
12. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
13. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
14. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
15. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.
16. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.
2. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf
3. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 2. С. 36–39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)__11/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)__11/)
4. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 17–20. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/6.pdf
5. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26–28. URL: http://lsei.org.ua/4_2017/7.pdf
6. Гайдар М. Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 8–13. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/426>.
7. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsei.org.ua/4_2018/4_2018.pdf
8. Загурська-Антонюк В. Ф. Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1391>
9. Задорожня Г. В., Задорожний Б. Ю. Нормотворча компетенція глави держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 42. С. 40–43.
10. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsei.org.ua/3_2020/58.pdf
11. Лавренова О. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 115–119.
12. Ладонько Л. С., Кунденко А. В., Михайловська О. В., Філіпова Н. В. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 4 (55). С. 1–6. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/01.pdf>
13. Ленігевич Б. В. Взаємодія інституту президентства та органів державної влади. *Державноуправлінські студії*. 2017. № 1. С. 1–4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_1_12

14. Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2017. Вип. 43 (1). С. 67–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.

15. Олійник В. С., Олійник В. В., Шумний Н. О. Проблеми реформи місцевого самоврядування: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і суспільство.* 2020. № 2. С. 104–111.

16. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2018. № 4. С. 34–39.

17. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>

18. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

19. Трачук П. А. Місцеве самоврядування у системі публічної влади України. *Закарпатські правові читання.* 2017. Т. 1. С. 176–180. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13600.pdf>

20. Цимбалістий Т. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства.* 2017. № 2. С. 51–55. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/138>.

21. Шапенко Л. О., Райчук М. В. Принципи правового забезпечення судової влади в умовах євроінтеграції України. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2020. № 5 (34). С. 24–30. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640>

Тема № 10. Конституційна скарга в механізмі захисту прав людини в Україні

Кількість годин – 8 год. (семінарське заняття – 2 год., практичне заняття – 6 год.).

Семінарське заняття: Конституційна скарга в механізмі захисту прав людини в Україні

Навчальна мета заняття: поглибити системні знання про засіб юридичного захисту конституційних прав і свобод особи – конституційну скаргу.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та сутність конституційної скарги.
2. Особливості провадження у справах за конституційними скаргами до Конституційного Суду України.

3. Юридичні наслідки задоволення конституційної скарги.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання слід виходити з того, що конституційна скарга є новим для України засобом юридичного захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина. Необхідно проаналізувати положення ч. 4 ст. 55 Конституції України щодо права особи на конституційну скаргу, визначити поняття та сутність конституційної скарги як особливої форми звернення до Конституційного Суду України.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз відповідних положень Закону України «Про Конституційний Суд України» 2017 р. Доречно зупинитись на вимогах до форми конституційної скарги та її попередній перевірці Секретаріатом Конституційного Суду України, законодавчих умовах та обмеженнях щодо суб'єктів права на конституційну скаргу, типових помилок, які допускають особи під час складання та подання скарг до Конституційного Суду України, а також умовах прийнятності конституційної скарги.

Відповідаючи на останнє питання теми слід пам'ятати, що здійснення гарантованого права на звернення із конституційною скаргою до Суду передбачає обов'язкову наявність остаточного судового рішення як загальної передумови такого звернення. Необхідно визначити юридичну силу актів Конституційного Суду України, а також детально зупинитись на порядку застосування його рішень і висновків судами загальної юрисдикції.

Питання цільових виступів

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату»», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33-1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010.

3. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення

державою виконання судового рішення) від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019.

Теми рефератів

1. Преюдиціальність рішень і висновків Конституційного Суду України.
2. Розгляд справи щодо відповідності конституційного законопроекту статтям 157 і 158 Конституції України.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
3. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
4. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
5. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
6. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
7. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
8. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
9. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
10. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/5.pdf

2. Владикін О. Н. Інститут конституційної скарги як гарантія прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 30–34.

3. Городовенко В. Ефективність конституційної скарги як засобу правового захисту в аспекті новел практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 6. С. 118–127.

4. Коломійцев П. Конституційний зміст норми закону під час розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 128–134.

5. Конституційна скарга в діяльності адвоката / М. І. Ставніччук, А. А. Єзеров, В. І. Запорожець, Д. С. Терлецький. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

6. Копча В. В. Конституційна скарга як інструмент захисту прав людини в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. № 4 (84). С. 11–16.

7. Лемак В. В. Конституційна скарга: досвід держав Центральної Європи і можливі уроки для України. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 49–56.

8. Летнянчин Л. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 55–76.

9. Литвинов О. Тлумачення законодавчої норми під час перевірки її конституційності у справі за конституційною скаргою: теоретичні аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 1. С. 79–85.

10. Пирогов В. С., Щебетун І. С. Конституційна скарга та її місце у механізмі захисту прав і свобод людини. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. № 10. С. 55–60.

11. Примаков К. Ю., Заковеря Ю. А. Удосконалення конституційної скарги як інструмента захисту прав людини. *ScienceRise: Juridical Science*. 2021. № 2 (16). С. 9–13.

12. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

13. Щербанюк О. В. Проблеми реалізації конституційної скарги в Україні та шляхи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 93–99.

Тема № 10. Конституційна скарга в механізмі захисту прав людини в Україні

Практичне заняття № 1–3

Навчальна мета заняття: визначати підстави та порядок розгляду справ у Конституційному Суді України у межах розгляду конституційної скарги, сформулювати чітке уявлення про послідовність дій при розгляді конституційної скарги.

Навчальні питання

1. Засади конституційного судочинства в Україні.

2. Вимоги до форми конституційної скарги та її попередня перевірка Секретаріатом Конституційного Суду України.
3. Умови прийнятності конституційної скарги.

Письмові завдання

1. Випишіть у зошит статті Закону України «Про Конституційний Суд України», які регламентують вимоги до форми конституційної скарги.
2. Визначте послідовність стадій конституційного провадження за конституційною скаргою.
3. Поясніть, у чому полягають процесуальні особливості провадження за конституційною скаргою?

Задача 1.

Громадянин К. звернувся до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, в якій просив перевірити на предмет конституційності ч. 1 ст. 6 Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», де сказано: «Громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, зобов'язані протягом тридцяти днів після прибуття до нового місця проживання зареєструвати місце проживання». Суб'єкт оскарження вважає, що дане положення суперечить ч. 1 ст. 33 Конституції України, згідно з якою «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом». Так, на думку скаржника, встановлений в законі обов'язок зареєструвати місце проживання є обмеженням права на вільний вибір місця проживання. У свою чергу, зразок заяви, необхідної для реєстрації місця проживання особи, затверджений постановою КМУ від 02.03.2016 р. № 207, де передбачена графа «Згода власника/співвласників житла...», також обмежує право особи на вільний вибір місця проживання. Крім усього іншого як обґрунтування неконституційності скаржник посилається також на неоднозначність застосування норм Конституції і закону. На підтвердження громадянин К. навів два рішення: окружного адміністративного суду, який визнав протиправними дії посадових осіб, які відмовляли йому у реєстрації за місцем проживання у зв'язку з відсутністю згоди власника, а також рішення апеляційного адміністративного суду, який визнав дії посадових осіб правомірними.

Які перспективи розгляду справи у Конституційному Суді України? Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України? Чим відрізняється інститут реєстрації від інституту прописки, який був визнаний неконституційним у рішенні КСУ від 14.11.2001 р. по справі № 1-31/2001 (справа щодо прописки). Яке юридичне значення матиме неоднозначне застосування положень Конституції України або законів України в нових реаліях? Чи може воно бути підставою для відкриття конституційного

провадження у справі за конституційною скаргою (або відмови у відкритті провадження)? Які юридичні можливості у захисті порушеного конституційного права з'являються після визнання закону або його окремого положення неконституційним?

Задача 2.

Громадянин Іваненко С. звернувся до Конституційного Суду України зі скаргою на вирок апеляційного суду Харківської області, який засудив його до 7 років ув'язнення. Він вважав себе жертвою судового свавілля.

Чи може Конституційний Суд України задовольнити скаргу громадянина Іваненка С.? Які критерії прийнятності конституційних звернень фізичних та юридичних осіб до Конституційного Суду? Сформулюйте предмет звернення та вимоги суб'єкта оскарження.

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання (казуси), аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість використання в Україні такого засобу юридичного захисту конституційних прав особи як конституційна скарга.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання (казуси), перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповіді на письмові завдання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті в письмовій формі, з посиланням на відповідні нормативно-правові акти, а у випадку наявності – на практику Європейського суду з прав людини.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних завдань (казусів), а також моделювання практичних ситуацій. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань із теми практичного заняття, з'ясовуються типові помилки, які допускають слухачі під час складання та подання конституційної скарги.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
3. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
8. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
9. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
10. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
11. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Аналітичний звіт щодо запровадження інституту конституційної скарги / Ю. Кириченко, Б. Бондаренко. К.: ФОП Москаленко О. М., 2018. 40 с.
2. Запорожець В. Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 3. С. 25–50.
3. Звіт з моніторингу діяльності Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг / Підготовлено за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя». 2019. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Zvit-z-monitoringu-diyalnosti-Konstitutsijnogo-Sudu-shhodo-rozglyadu-konstitutsijnih-skarg.pdf>

4. Колос Ю. Конституційна скарга: останній шанс досягти справедливості? // Юридична газета: сайт. 15.07.2019. URL: <https://vkr.ua/publication/constitutional-appeal>

5. Конституційна скарга в діяльності адвоката / М. І. Ставніччук, А. А. Єзеров, В. І. Запорожець, Д. С. Терлецький. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

6. Крусян А. Актуальні питання сучасної практики впровадження конституційної скарги в Україні: теоретико-праксеологічний аналіз. *Юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 13–21.

7. Крусян А. Правові основи та особливості діяльності адвоката в конституційному провадженні. *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 15–22.

8. Левченко А. В. Конституційна скарга як інструмент конституційного забезпечення права на судовий захист. *Правове регулювання економіки*. 2019. № 18. С. 44–53.

9. Терлецький Д. С. Суб'єкти права на конституційну скаргу в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 3, ч. 2. С. 20–25.

10. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

11. Щербанюк О. В. Проблеми реалізації конституційної скарги в Україні та шляхи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 93–99.

Тема № 11. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування органів та посадових осіб публічної влади

Практичне заняття № 1. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування органів та посадових осіб публічної влади

Навчальна мета заняття: сформувати чітке комплексне уявлення про юридичну природу правової позиції Конституційного Суду України та аналіз практики перегляду Конституційним Судом своїх правових позицій.

Кількість годин – 2 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Поняття, сутність та юридична природа правової позиції Конституційного Суду України (КСУ).
2. Місце і роль правових позицій КСУ в системі законодавства.
3. Перегляд Конституційним Судом України своїх правових позицій.

Письмові завдання

1. Яка правова природа правових позицій Конституційного Суду?
2. У чому полягає різниця положень ratio decidendi судів загального права від правових позицій Конституційного Суду?

3. Вплив правових позицій Конституційного Суду України на правотворчу і правозастосовну діяльність в Україні.

4. У чому полягає відмінність окремої думки судді Конституційного Суду України від окремої думки судді суду загальної юрисдикції?

Задача 1.

Проаналізуйте статті 5, 156 Конституції України, рішення Конституційного Суду України у справі про здійснення влади народом від 5 жовтня 2005 року N 6-рп/2005.

1. У чому проявляється правова позиція Конституційного Суду України щодо розуміння положення частини другої статті 5 Конституції України («носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ»)?

2. Яка правова позиція Конституційного Суду України щодо розуміння положення частини третьої статті 5 Конституції України?

3. Що означає, на думку Конституційного Суду України, узурпація державної влади?

4. Які гарантії недопущення узурпації державної влади закріплені в положеннях Конституції України?

Задача 2.

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008 у справі за конституційним поданням 105 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин шостої, сьомої, дев'ятої статті 83 Конституції України (справа про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України) та рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010 у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Визначте найбільш логічний й повний порядок конституювання коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Якому з цих рішень Суду відповідає формування коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України за участю окремих народних депутатів України (індивідуальне входження)? Відповідь обґрунтуйте.

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошується завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань, пов'язаних із поняттям, сутністю та юридичною природою правової позиції

Конституційного Суду України (КСУ), місцем і роллю правових позицій КСУ в системі законодавства, переглядом Конституційним Судом України своїх правових позицій.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства, а також акти Конституційного Суду України.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань з теми практичного заняття, робиться висновок щодо сталості юридичних позицій КСУ, їх урахування під час прийняття подальших актів з питань конституційного провадження; можливості Суду розвивати й конкретизувати свою юридичну позицію в актах або змінити її за певних обставин, проте лише за умови обґрунтування такої зміни у відповідному акті Конституційного Суду України

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (із змін.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
6. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>
7. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>

8. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>

9. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

10. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

11. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

12. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

14. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

14. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

15. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

16. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.

17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. С. Проблематика юридичної відповідальності держави в позиціях Конституційного Суду України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2, т. 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.1>.

2. Бакумов О. С. Юридична природа правової позиції Конституційного Суду України. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: міжнарод. наук.-практ. конф. (Одеса, Україна, 19–20 січ. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 17–23.

3. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>

4. Белов Д. М., Мишанич К. С. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО»*. 2015. Вип. 30, т. 1. С. 70–74.

5. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_3.

6. Грищенко К. С. Зміна Конституційним Судом України власних юридичних позицій і застосування динамічного тлумачення – пошук співвідношення. *Наукові Записки НаУКМА*. 2017. Том 193. Юридичні науки. С. 17–21.

7. Данко В. Й. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі проблемні питання юридичної природи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 37, т. 1. С. 63–67.

8. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

9. Калинюк С. Правові позиції Конституційного Суду України: питання теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 193–196.

10. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1pxXqkSe70oJ:journals.urau.ua/sr_law/article/download/180113/180588/400273+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

11. Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Про вдосконалення парадигми діяльності Конституційного Суду України на сучасному етапі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 5. С. 101–107.

12. Лазарев В. В. Юридична природа актів Конституційного Суду України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 53–54.

13. Мельничук С. М. Інтерпретаційно-правові позиції Конституційного Суду України: загальнотеоретичні питання. *Форум права*. 2021. № 1. С. 15–24. URL: http://www.forumprava.pp.ua/files/015-024-2021-1-FP-Melnychuk_4.pdf

14. Пілюк С. В. Поняття конституційної юрисдикції та її співвідношення із суміжними поняттями. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.) / ОНУ, 2018. С. 509–515.

15. Різник С. Про зміну юридичної позиції Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України». *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 12–19.

16. Спінчевська О. М. Юридичні позиції Конституційного Суду України як джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 57–67.

17. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

18. Хмарук Т. В. До питання щодо незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. С. 167–174.

19. Шаптала Н. Внутрішнє переконання під час оцінки доказів у конституційному судовому процесі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 22–28.

Тема № 11. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування органів та посадових осіб публічної влади

Практичне заняття № 2. Конституційний юрисдикційний процес, його особливості.

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про конституційний юрисдикційний процес, його особливості, ознайомлення з джерелами правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу в Україні.

Кількість годин – 2 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Предмет відання і повноваження Конституційного Суду України.
2. Особливості конституційного юрисдикційного процесу в Україні.
3. Джерела правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу в Україні.

Письмові завдання

1. Яка різниця між поняттями конституційна юстиція, конституційна юрисдикція та конституційне судочинство?
2. Визначте риси, які характеризують рішення Конституційного Суду України.
3. Які існують критерії розмежування юрисдикції Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції, особливо адміністративних?
4. Проаналізуйте порядок попередньої перевірки матеріалів та відкриття конституційного провадження.
5. Визначте особливості провадження по окремих категоріях справ.
6. Вирішення справ про відповідальність вищих посадових осіб та органів влади.

План проведення заняття

- I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань,

пов'язаних з конституційним юрисдикційним процесом, його особливостями. Приділяється увага джерелам правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу в Україні.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства та акти Конституційного Суду України.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій, бінарні заняття. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань з теми практичного заняття, робиться висновок щодо процесуального порядку розгляду та вирішення органом конституційної юрисдикції в Україні справ у межах його компетенції.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
3. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

10. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

11. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

12. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.

13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>

2. Белов Д. М., Мишанич К. С. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО»*. 2015. Вип. 30, т. 1. С. 70–74.

3. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 1. С. 3–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arvu_2016_1_3.

4. Єзеров А. А., Терлецький Д. С. Суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України: питання взаємодії. *Право України*. 2020. № 8. С. 223–237.

5. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

6. Коваль Т. В. Види конституційних проваджень в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 46–48. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/12.pdf

7. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикцій. *Право України*. 2016. № 2. С. 38–44.

8. Пілюк С. В. Поняття конституційної юрисдикції та її співвідношення із суміжними поняттями. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.) / ОНУ, 2018. С. 509–515.

9. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

Тема № 11. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування органів та посадових осіб публічної влади

Практичне заняття № 3. Юридичні позиції Конституційного Суду України як специфічне джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про юридичні позиції Конституційного Суду України як специфічне джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу та визначення правових позицій Конституційного Суду України з питань організації державної влади та місцевого самоврядування.

Кількість годин – 2 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Юридичні позиції Конституційного Суду України як специфічне джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу.
2. Правові позиції КСУ з питань організації державної влади та місцевого самоврядування.

Письмові завдання

1. Доктрина політичного питання в юрисдикційній діяльності Конституційного Суду України.
2. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України.
3. Яка юридична природа тлумачення Конституційного Суду України Конституції України?
4. Проаналізуйте правові позиції Конституційного Суду України з питань організації і функціонування державної влади (поділ влади, питання дискреції, заборона узурпації).

Задача 1.

7 квітня 1997 р. Конституційний Суд України виніс рішення про неконституційність акту Кабінету міністрів України з питань приватизації державного майна. Це рішення було опубліковане у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» 12 квітня 1997 р.

1. Вказати, з якої дати втратив чинність акт Кабінету Міністрів України?
2. Які юридичні наслідки породжує рішення Конституційного Суду?
3. Яким чином забезпечується виконання цього рішення Конституційного Суду?
4. Чи потребує зазначене рішення додаткового схвалення з боку Кабінету Міністрів чи Фонду державного майна?

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань, пов'язаних з правовим регулюванням питань щодо юридичних позицій Конституційного Суду України як специфічного джерела правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу та визначенню правових позицій Конституційного Суду України з питань організації державної влади та місцевого самоврядування.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства та акти Конституційного Суду України.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій, бінарні заняття. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань з теми практичного заняття, робиться висновок щодо юридичних позицій Конституційного Суду України як специфічного джерела правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу та їх ролі у питаннях організації державної влади та місцевого самоврядування.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

3. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>

4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
10. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
11. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
12. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Антошкіна В. К. Правова природа, роль, значення та підстави тлумачення Конституційного Суду і доктринального тлумачення, їх взаємозв'язок. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 33–38.
2. Бакумов О. С. Судова влада в системі відповідальності Української держави: конституційно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. Вип. 42, т. 1. С. 46–53.
3. Бакумов О. С. Юридична природа правової позиції Конституційного Суду України. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: міжнарод. наук.-практ. конф. (Одеса, Україна, 19–20 січ. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 17–23.
4. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 54–56.
5. Грищенко К. С. Зміна Конституційним Судом України власних юридичних позицій і застосування динамічного тлумачення – пошук співвідношення. *Наукові Записки НаУКМА*. 2017. Том 193. Юридичні науки. С. 17–21.
6. Данко В. Й. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі проблемні питання юридичної природи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 37, т. 1. С. 63–67.
7. Калинюк С. Правові позиції Конституційного Суду України: питання теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 193–196.

8. Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Про вдосконалення парадигми діяльності Конституційного Суду України на сучасному етапі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 5. С. 101–107.

9. Костюк Л. М. Теоретико-правові засади нормативного тлумачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ 2017. 221 с.

10. Садовський М. Основні формальні ознаки доктринального тлумачення. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 1. С. 20–24.

11. Спінчевська О. М. Юридичні позиції Конституційного Суду України як джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 57–67.

12. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

13. Хмарук Т. В. До питання щодо незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. С. 167–174.

Тема № 12. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань гарантування прав і свобод людини та громадянина

Практичне заняття № 1–2.

Навчальна мета заняття: сформувати вміння застосовувати юридичні позиції Конституційного Суду України з питань гарантування прав і свобод людини та громадянина.

Кількість годин – 4 год.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно з розкладом занять).

Навчальні питання

1. Конституційна скарга як інструмент захисту конституційних прав.
2. Правові позиції КСУ щодо конституційного принципу рівності.
3. Правові позиції КСУ, пов'язані з реалізацією та захистом права людини на життя; права на свободу пересування і вільний вибір місця проживання; права брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах.
4. Правові позиції КСУ, пов'язані з реалізацією та захистом права вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Письмові завдання

1. Визначте критерії допустимості конституційної скарги.
2. Чи посприяло запровадження конституційної скарги в Україні покращенню захисту прав людини?
3. Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019 у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності)

положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) та підготуйте відповіді на наступні питання:

А) Які юридично значущі наслідки має аналізоване Рішення для поновлення порушених прав Хліпальської В. В.?

Б) Які юридично значущі наслідки має аналізоване Рішення для практики застосування судами положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження»?

4. Спираючись на відповідне рішення КСУ визначте, яке з нижченаведених тверджень розкриває зміст правової позиції Конституційного Суду України щодо визначення змісту статті 24 Конституції України (принцип рівності конституційних прав і свобод громадян України)?

А) Рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод.

Б) Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав.

В) Відповідно до конституційної вимоги рівності перед законом і судом сторони повинні мати рівні процесуальні можливості відновлення вказаних прав і свобод.

Г) Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах.

5. Установіть послідовність розгляду конституційної скарги після її надходження до Конституційного Суду України.

А) Призначення у разі потреби експертизи та залучення спеціалістів до участі в конституційному провадженні.

Б) Відкриття конституційного провадження у справі.

В) Попередня перевірка прийнятності звернення.

Г) Виступи суддів Конституційного Суду у закритій частині пленарного засідання Великої палати.

План проведення заняття

I. Порядок проведення вступу до заняття.

У вступній частині практичного заняття формулюється його мета та визначаються навчальні питання, що мають бути розглянуті; оголошуються завдання, аналіз яких забезпечує досягнення навчальної мети. Підкреслюється теоретична і практична значимість з'ясування питань, пов'язаних з умінням застосовувати юридичні позиції Конституційного Суду України з питань гарантування прав і свобод людини та громадянина.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Практичне опанування навчального матеріалу під час заняття здійснюється шляхом обговорення слухачами під контролем викладача

заздалегідь підготовлених ними відповідей на навчальні питання, перевірки й оцінювання викладачем підготовленого матеріалу. При цьому відповідь на кожне навчальне питання, а також вирішені завдання (казуси) повинні бути викладені в окремому зошиті у письмовій формі, з посиланням на відповідні норми національного законодавства та актів Конституційного Суду України.

Практичне заняття передбачає групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, моделювання практичних ситуацій. Під час розгляду навчальних питань у межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань слухачів можуть використовуватись тестові завдання.

III. Порядок проведення заключної частини заняття

У заключній частині заняття підводяться підсумки щодо розгляду усіх навчальних питань із теми практичного заняття, робиться висновок щодо юридичної значущості рішень Конституційного Суду України, ухвалених за результатами розгляду конституційних скарг, для гарантування прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
6. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
7. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>
8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
9. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

13. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

14. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

15. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

16. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.

17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://lsei.org.ua/1_2017/5.pdf

2. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: моногр. Київ: Істина, 2017. 422 с.

3. Бакумов О. С. Правові пропозиції Європейського суду з прав людини щодо прав на вільні вибори: спірні питання практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 183–193.

4. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: підруч. 2-е вид, допов. та перероб. Київ: Логос, 2017. 398 с.

5. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія. Х: Право, 2018. 424 с.

6. Гультай М., Христова Г. Конституційна скарга як національний засіб правового захисту в контексті доступу до Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 5. С. 56–66.

7. Єзеров А. А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav>

8. Мішина Н. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178–196.

9. Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). *Право України*. 2018. Вип. 12. С. 163–177.

10. Романченко Т., Корнелюк В. Інститут конституційної скарги не створює інструменту для перегляду остаточного рішення. *Закон і бізнес*. 2019. № 11 (1413).

11. Савчин М. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 39–54.

12. Христова Г. Конституційна скарга як національний «фільтр» справ на шляху до Європейського суду з прав людини. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез (м. Київ, 18 грудня 2015 р.). Конституц. Суд України; за заг.ред. Ю. В. Бауліна. К: ВАІТЕ, 2016. С. 89–97.

13. Шаров Д. Конституційна скарга: остання статистика та недоліки під час подання. *Українське право*. 4 червня 2018. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/konstytutsiyna-skarga-ostannyastatystyka-tanedoliky-pid-chas-podannya

14. Щербанюк О. Індивідуальна конституційна скарга як засіб забезпечення конституційної демократії. *Право України*. 2018. № 12. С. 77–91.

3. Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні ресурси в Інтернеті

3.1. Основна

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

3. Загальна декларація прав людини: прийнята ООН 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

4. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: прийнятий НБСЄ 1 серпня 1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055.

5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (в ред. Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 № 48 (із змін.)). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

7. Кодекс України про надра: Закон України від 27 липня 2014 р. № 132/94-ВР (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр>

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI(із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (зі змінами та доповненнями)
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий ООН 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнятий ООН 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
13. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: Указ Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>
14. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
15. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 р. № 3460- VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
16. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
17. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
19. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>
20. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
21. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
22. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII (в ред. Закону від 21 вересня 1999 р. № 1079-XIV) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
23. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
24. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
25. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
26. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

27. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>

28. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

29. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

30. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10 вересня 2019 р. № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>

31. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

32. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

33. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page7>

34. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

35. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

36. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>

37. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>

38. Регламент Європейського суду з прав людини: прийнятий Радою Європи 04 листопада 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067.

39. Статут ООН: прийнятий 26 червня 1945 р., набув чинності 24 жовтня 1945 р. URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>.

40. Хартія Європейської безпеки: прийнята ОБСЄ 19 листопада 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_166#Text

41. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Підручники та навчальні посібники

42. Адміністративний процес України: теорія, практика: Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ: ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

43. Адміністративне право України. Адміністративне судочинство в Україні: посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / [І. М. Балакарева,

М. І. Белікова, І. В. Бойко та ін.]; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Харків: Право, 2020. 238 с.

44. Адміністративне процесуальне право: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. Т. П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.

45. Аракелян М. Р. Міжнародно-правовий захист прав людини: навч.-метод. посібн. Київ, Вид-во Фенікс, 2019. 194 с.

46. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс; 2018. 762 с.

47. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.

48. Васильєв С. В. Цивільний процес: підручник. Київ: Правова єдність: Алерта, 2019. 505 с.

49. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.

50. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.

51. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р., Юнін О. С., Кірін Р. С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 318 с.

52. Екологічне право: підручник. Харків: Право, 2019. 551 с.

53. Екологічне право України: курс лекцій / за ред. д-ра юрид. наук, проф. кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ «ОЮА» Каракаша І. І. Одеса: 2020. 321 с.

54. Зимовець А. В. Конституційно-процесуальне право: конспект лекцій. Дніпро, 2016. 314 с.

55. Ізарова І. О., Ханик-Посполітак Р. Ю. Цивільний процес України: навчальний посібник. 3-є вид., перероб. і доп. Київ: Дакор, 2019. 274 с.

56. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

57. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

58. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

59. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

60. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

61. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozysiy>

62. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук., проф. О. М. Литвинова; Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін. Харків: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2016. 328 с.

63. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
64. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб. / А. А. Васильєв, О. О. Житний, Є. О. Гладкова та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків: Право, 2020. 656 с.
65. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях: навч. посіб. / авт. кол.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2021. 300 с.
66. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 2. 616 с.
67. Мицик В. В., Буроменський М. В., Гнатовський М. М. Міжнародне публічне право: підручник / під. ред. В. В. Мицика. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2019. 624 с.
68. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
69. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
70. Основи права Європейського Союзу: підручник / за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: Право, 2018. 456 с.
71. Основи публічного права України: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., проф. А. Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М. І. Кагадія. К.: КНУТД; Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 448 с.
72. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
73. Права людини у міжнародному праві: підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.; передм. А. В. Войціховський. Харків: ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.
74. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. Р. А. Петрова, А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. [та ін.]. Вид. 9-те, змінене і допов. Харків. Право. 2019. 442 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/277029817_Pravo_Evropajskogo_Souzu_pidrusnik
75. Савчин М. В. Конституційне судочинство: Навчально-методичний посібник. Київ, 2019. 60 с.
76. Сироїд Т. Л., Гавриленко О. А., Тітов Є. Б., Фоміна Л. О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 462 с.
77. Теорія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 436 с.

78. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

79. Фінансове право: конспект лекцій / укладач М. В. Плотнікова. Суми: Сумський державний університет, 2019. 253 с.

80. Фінансове право: підручник / за заг. ред. О. П. Гетманець; Бандурка О. М., Гетманець О. П., Жорнокуй Ю. М. та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 392 с.

81. Цивільний процес: навчальний посібник / К. В. Гусаров, М. В. Жушман, С. О. Кравцов та ін. Харків: Право, 2018. 359 с.

82. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 168 с.

3.2. Додаткова:

1. Ажнюк Б. Мовні права: колективні й індивідуальні. *Право України*. 2016. № 3. С. 84–93.

2. Аналітичний звіт щодо запровадження інституту конституційної скарги / Ю. Кириченко, Б. Бондаренко. К.: ФОП Москаленко О. М., 2018. 40 с.

3. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54–59.

4. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 84. С. 3–9.

5. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3–7. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17117/1/3.pdf>

6. Антошкіна В. К. Правова природа, роль, значення та підстави тлумачення Конституційного Суду і доктринального тлумачення, їх взаємозв'язок. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 33–38.

7. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3–5.

8. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://lsei.org.ua/1_2017/5.pdf

9. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: моногр. Київ: Істина, 2017. 422 с.

10. Бакумов О. С. Правові пропозиції Європейського суду з прав людини щодо прав на вільні вибори: спірні питання практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 183–193.

11. Бакумов О. С. Проблематика юридичної відповідальності держави в позиціях Конституційного Суду України. *Науковий вісник публічного та*

приватного права. 2019. Вип. 2, т. 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.1>.

12. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.

13. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.

14. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf

15. Бакумов О. С. Судова влада в системі відповідальності Української держави: конституційно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. Вип. 42. Т. 1. С. 46–53.

16. Бакумов О. С. Юридична природа правової позиції Конституційного Суду України. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: міжнарод. наук.-практ. конф. (Одеса, Україна, 19–20 січ. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 17–23.

17. Басиста І. В., Максимів Л. В. Деякі аспекти спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо осіб, які оголошені в міжнародний розшук. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 245–247.

18. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 2. С. 36–39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)__11/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)__11/)

19. Бережанська В. В. Поняття та зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, т. 1. С. 33–39. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_1/10.pdf

20. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>

21. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 17–20. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/6.pdf

22. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26–28. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/7.pdf

23. Белов Д. М., Мишанич К. С. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 30, т. 1. С. 70–74.

24. Білоскурська О. Ступінь наукової розробки інституту конституційних обов'язків людини та громадянина в Україні. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 28–33.

25. Білоусов Ю. В. Суд як суб'єкт відносин із виконання судових рішень у контексті оновлення цивільного процесуального законодавства// *Право України*. 2017. № 8. С. 100–108.

26. Бірюкова А. Г. Співвідношення приватного та публічного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76–80.

27. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 686 с.

28. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 54–56.

29. Бойчук А. Ю. Аксіологічний зміст функцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 14–17.

30. Борка Я. Поняття співучасті у злочині, її об'єктивні та суб'єктивні ознаки. *ΛΟΓΟΣ.ONLINE*. 2020. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/780>

31. Бортник С. М. Система вдосконалення державного фінансового контролю. *Право і безпека*. 2019. № 2 (73). С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.2.03>.

32. Босий В. П. Зміст основних обов'язків біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1, т. 5. С. 121–126.

33. Босий В. П. Поняття та види прав біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1, т. 5. С. 144–148.

34. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_3.

35. Варунц Л. Д. Конституційно-правове становище корінних народів Канади: проблемні питання *Вісник Національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2018. Вип. 25. С. 48–53 URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/issue/view/787/957>

36. Васильченко О. П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина та його ціннісні виміри в конституційному праві України: монографія. Київ: Арт економі, 2014. 475 с.

37. Вегера-Іжевська І. В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 233 с.

38. Відповідальність за військові злочини: практ. посіб. / упоряд.: Ю. І. Руснак. Київ: Центр учб. літ., 2016. 263 с.

39. Відповідальність за екологічні правопорушення. 26 квітня 2019 року. URL: <http://glh.sm.gov.ua/index.php/uk/news/7202-vidpovidalnist-za-ekologichni-pravoporushennya>
40. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: метод. рек. / С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, Д. О. Алексєєва-Процюк; МВС України; НАВС, ГСУ, Національної поліції України. Київ, 2016. 120 с.
41. Владикін О. Н. Інститут конституційної скарги як гарантія прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 30–34.
42. Гайдар М. Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 8–13. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/426>.
43. Гайдунін О. О., Худолей В. Ю., Шаркова І. М. Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 300 с.
44. Гетманець О. П. Принципи бюджетного права України: монографія / О. П. Гетманець, Д. В. Коробцова. Харків: ХНУВС, 2017. 268 с.
45. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: підруч. 2-е вид, допов. та перероб. Київ: Логос, 2017. 398 с.
46. Городовенко В. Ефективність конституційної скарги як засобу правового захисту в аспекті новел практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 6. С. 118–127.
47. Грабильніков А. В. Конституційно-правовий статус і правовий режим іноземців та осіб без громадянства в Україні: співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 59–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2015_6_10
48. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 1. С. 3–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_1_3.
49. Грищенко К. С. Зміна Конституційним Судом України власних юридичних позицій і застосування динамічного тлумачення – пошук співвідношення. *Наукові Записки НаУКМА*. 2017. Том 193. Юридичні науки. С. 17–21.
50. Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9–13.
51. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія. Х: Право, 2018. 424 с.
52. Гультай М., Христова Г. Конституційна скарга як національний засіб правового захисту в контексті доступу до Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 5. С. 56–66.

53. Гуцуляк М. Я., Габуда А. С. Кримінальні проступки в нормах особливої частини КК України: поняття, зміст принципів та критеріїв відмежування від злочинів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3, т. 2. С. 120–127.

54. Данко В. Й. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі проблемні питання юридичної природи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 37, т. 1. С. 63–67.

55. Дахова І. І. Принцип запобігання виникненню випадків безгромадянства в міжнародних актах і законодавстві України. *Форум права*. 2015. № 4. С. 79–83. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12356/1/Dahova_79-83.pdf

56. Дахова І. І., Чуб О. О. Право на доступ до інформації vs право на приватність в контексті законодавства України про запобігання корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2016. № 1084. С. 65–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_16

57. Демків Р. Я. Актуальні питання поновлення та продовження процесуальних строків у цивільному процесуальному кодексі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 55–63.

58. Демура М. І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування: монографія. Харків: Право, 2018. 224 с

59. Денисюк І. Поняття екологічних адміністративних правопорушень, що розглядаються судами. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 146–151

60. Деревянко Б. Міркування про необхідність запровадження концепції розвитку «приватного права» та визначення її назви і змісту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 245–250.

61. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.

62. Деркач А. Л. Формування складу Кабінету Міністрів України: правове регулювання та реалії сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6, т. 3. С. 26–29. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_3_2017/8.pdf

63. Джафарова М. В. Принципи адміністративного процесуального права у новітніх умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Юридичні науки*. 2019. Вип. 1. С. 54–57.

64. Джафарова М. В. Щодо питання розуміння адміністративного провадження як частини адміністративного процесу. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 571–574.

65. Дракохруст Т. В. Особливості правової регламентації законодавства України у сфері захисту прав іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний*

науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 190–193. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/50.pdf.

66. Дробуш І. В., Кутинець В. В. Проблеми набуття громадянства України. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 35–38.

67. Єзеров А. А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav>

68. Єзеров А. А., Терлецький Д. С. Суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України: питання взаємодії. *Право України*. 2020. № 8. С. 223–237.

69. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/4_2018.pdf

70. Жукевич І. В. Оптимізація виконання судових рішень у цивільних справах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2016. № 1. С. 157–161.

71. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

72. Загурська-Антонюк В. Ф. Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1391>

73. Задорожній О. В., Поєдинок О. Р. Від теорії міжнародного до практики захисту прав людини: монографія. Київ: Фенікс, 2018. 718 с.

74. Задорожня Г. В., Задорожний Б. Ю. Нормотворча компетенція глави держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 42. С. 40–43.

75. Закірова С. Референдум як інструмент прямої демократії: міжнародний досвід і корисні уроки для України. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 10 (175). С. 4–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/10.pdf>.

76. Запорожець В. Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 3. С. 25–50.

77. Звіт з моніторингу діяльності Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг / Підготовлено за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя». 2019. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Zvit-z-monitoringu-diyalnosti-Konstitutsijnogo-Sudu-shhodo-rozglyadu-konstitutsijnih-skarg.pdf>

78. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf

79. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf
80. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження. *Право України*. 2017. № 8. С. 33–44.
81. Ірклієнко А. І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 136–139.
82. Калиновський Б. В. Реформування системи територіальної організації влади в Україні відповідно до міжнародних стандартів та принципів. *Вісник АПСВТ*. 2016. № 3–4. С. 69–72. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_4-2016-69-72_Kalynovskyi.pdf.
83. Калинюк С. Правові позиції Конституційного Суду України: питання теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 193–196.
84. Камінська Н. В., Косяк Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 250–260.
85. Камінська Н. В., Патріча М. В. Захист прав людини під час збройних конфліктів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 19–29.
86. Камінська Н. В., Свешнікова М. М. Діяльність міжнародних організацій у сфері забезпечення гендерної рівності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 102–109.
87. Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87–92. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_15
88. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9
89. Кобко Є. В. Щодо застосування норм адміністративно-деліктного законодавства України до іноземців. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 30–34. URL: <http://oaji.net/articles/2017/2258-1507793109.pdf>.
90. Коваль В. Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства в адміністративних справах про їх видворення за межі України. *Право України*. 2016. № 3. С. 269–276.
91. Коваль Т. В. Види конституційних проваджень в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 46–48. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/12.pdf
92. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 21–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/7.pdf.

93. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промуніципалізації законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.

94. Коломійцев П. Конституційний зміст норми закону під час розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 128–134.

95. Колос Ю. Конституційна скарга: останній шанс досягти справедливості? // Юридична газета: сайт. 15.07.2019. URL: <https://vkr.ua/publication/constitutional-appeal>

96. Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність: монографія. Київ: Освіта України, 2019. 836 с.

97. Комзюк А. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: деякі проблеми правового регулювання. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 34–38.

98. Конституційна скарга в діяльності адвоката / М. І. Ставніччук, А. А. Єзеров, В. І. Запорожець, Д. С. Терлецький. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

99. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України / Н. В. Глинська, Л. М. Лобойко, О. І. Марочкін та ін.: монографія: за заг. ред. О. Г. Шило. Х.: НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2016. 264 с.

100. Копійка В. В., Скороход Ю. С., Матвієнко В. М. Міжнародні організації: підручник / під ред. В. В. Копійки. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: ВПЦ Київський університет, 2015. 783 с.

101. Копча В. В. Конституційна скарга як інструмент захисту прав людини в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. № 4 (84). С. 11–16.

102. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1pxXqkSe70oJ:journals.uran.ua/sr_law/article/download/180113/180588/400273+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

103. Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Про вдосконалення парадигми діяльності Конституційного Суду України на сучасному етапі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. № 5. С. 101–107.

104. Костова Н. І. Історичні аспекти поділу публічного і приватного права. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2017 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2017. Т. 2. С. 606–607.

105. Костюк Л. М. Теоретико-правові засади нормативного тлумачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ 2017. 221 с.

106. Котюк О. Визначення цивільного процесуального права та його методу потребує істотного переосмислення / Юридичний вісник України: сайт. 18.01.2021. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vyznachennya-tsyvilnogo-protsesualnogo-prava-ta-jogo-metodu-potrebuye-istotnogo-pereosmyslennya/>

107. Коханська М. Принципи цивільного судочинства, які забезпечують своєчасність судового захисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 14–18.

108. Кройтор В. А. Особливості прояву змісту принципу пропорційності в цивільному судочинстві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 96–99.

109. Крусян А. Актуальні питання сучасної практики впровадження конституційної скарги в Україні: теоретико-праксеологічний аналіз. *Юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 13–21.

110. Крусян А. Правові основи та особливості діяльності адвоката в конституційному провадженні. *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 15–22.

111. Лавренова О. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 115–119.

112. Ладонько Л. С., Кунденко А. В., Михайловська О. В., Філіпова Н. В. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 4 (55). С. 1–6. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/01.pdf>

113. Лазарєв В. В. Юридична природа актів Конституційного Суду України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 53–54.

114. Лазарєва М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/13.pdf

115. Ласько І. М. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері соціального забезпечення України. *Держава і право*. 2018. Вип. 61. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2018_61_39.

116. Левченко А. В. Конституційна скарга як інструмент конституційного забезпечення права на судовий захист. *Правове регулювання економіки*. 2019. № 18. С. 44–53.

117. Лемак В. В. Конституційна скарга: досвід держав Центральної Європи і можливі уроки для України. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 49–56.

118. Лемак В., Бадида А. Теорія, історія та методологія публічного права. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 133–143.

119. Ленгер Я. І. Повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування: колізійні питання делегування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 37, т. 1. С. 72–74. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16187>

120. Ленігевич Б. Вплив Інституту Президентства на ефективність діяльності органів влади. *Науковий вісник*. 2016. Вип. 16/17 «Демократичне

врядування». URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk16/fail/Lenigevych.pdf

121. Ленігевич Б. В. Взаємодія інституту президентства та органів державної влади. *Державноуправлінські студії*. 2017. № 1. С. 1–4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_1_12

122. Летнянчин Л. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 55–76.

123. Литвинов О. Тлумачення законодавчої норми під час перевірки її конституційності у справі за конституційною скаргою: теоретичні аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 1. С. 79–85.

124. Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 67–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.

125. Луспеник Д. Верховенство права – «новий» старий принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. *Право України*. 2017. № 8. С. 9–20.

126. Лушпійенко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

127. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 66–75. <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16mrsmkv.pdf>.

128. Мельничук С. М. Інтерпретаційно-правові позиції Конституційного Суду України: загальнотеоретичні питання. *Форум права*. 2021. № 1. С. 15–24. URL: http://www.forumprava.pp.ua/files/015-024-2021-1-FP-Melnychuk_4.pdf

129. Мигаль Р. В. Заборона катування на міжнародному та державному рівнях. *Приватне та публічне право*. 2018. № 3. С. 72–75.

130. Миколенко О. І. Поділ національного права на публічне і приватне право та його теоретичне і практичне значення. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 58–64.

131. Михайліченко Т. Кримінальні проступки: особливості правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 284–290.

132. Мішина Н. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178–196.

133. Моргун В. В. Територіальна громада як юридична особа публічного права: розвиток доктрини й законодавства в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 50–56.

134. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49–59.

135. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 228 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/knyga2019_rik.pdf

136. Никорович В. Окремі аспекти закріплення за іноземцями та особами без громадянства виборчих прав у вітчизняному законодавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 197–200.

137. Ніколаєнко Н. О. Система «підтриманого прийняття рішення» як запорука дотримання конституційних прав і свобод осіб з обмеженими можливостями. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 52–59. URL: sej.org.ua/4_2015/14.pdf

138. Олійник В. С., Олійник В. В., Шумний Н. О. Проблеми реформи місцевого самоврядування: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 104–111.

139. Олькіна О. В. Юридичні особи публічного права: постановка проблеми визначення критеріїв розмежування юридичних осіб публічного та приватного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 91–93.

140. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.

141. Пазій С. Проблема доступності правосуддя у справах, які розглядаються в порядку цивільного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 56–60.

142. Панов М. Джерела кримінального права: поняття, види, правове значення. *Право України*. 2017. № 6. С. 80–89.

143. Пасайлюк І. Право на судовий захист іноземців та осіб без громадянства в цивільному судочинстві України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Decembrie 2019. С. 119–123. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/27.pdf>

144. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикцій. *Право України*. 2016. № 2. С. 38–44.

145. Первомайський О. О. Поняття юридичної особи публічного права: окремі недоліки норм чинного законодавства. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 49–55.

146. Петельнікова Н. М. Міжнародні механізми захисту прав та законних інтересів засуджених та ув'язнених. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 62–70.

147. Пильгун Н. В., Бузун О. О. Сутність та особливості громадянства в Україні. *Юридичний вісник*. 2016. № 1 (38). С. 47–52. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/10027>

148. Пирогов В. С., Щебетун І. С. Конституційна скарга та її місце у механізмі захисту прав і свобод людини. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. № 10. С. 55–60.

149. Піддубна В. Ф. Юридичні особи публічного права: поняття, правова природа, ознаки. *International scientific and practical conference world science*. 2017. Т. 3. № 8 (24). С. 19–23.

150. Пілюк С. В. Поняття конституційної юрисдикції та її співвідношення із суміжними поняттями. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.) / ОНУ, 2018. С. 509–515.

151. Посібник з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум. Київ: Інжиніринг, 2015. 56 с. URL: <https://rm.coe.int/16802e3e96>

152. Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Захист власності / пер. укр. О. Дроздов, В. Плотнікова, О. Дроздова, О. Вінський, Ю. Ісаєва. 2019. 75 с. URL: <http://echr.com.ua>

153. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України: наук.-практ. осіб. Харків: Право, 2019. 185 с.

154. Правовий захист шукачів захисту та біженців. 2021. 37 с. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/posibnyk-dlya-pravozahysnykiv.pdf>

155. Примаков К. Ю., Заковеря Ю. А. Удосконалення конституційної скарги як інструмента захисту прав людини. *ScienceRise: Juridical Science*. 2021. № 2 (16). С. 9–13.

156. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. / А. Л. Свящук. Харків: Вид-во, 2018. 324 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copy.pdf

157. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 1. С. 35–38. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/11.pdf

158. Пчелін В. Б. Експерт як суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2, ч. 1. С. 133–137.

159. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29.

160. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.

161. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 34–39.

162. Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті

права особи на конституційну скаргу). *Право України*. 2018. Вип. 12. С. 163–177.

163. Різник С. Про зміну юридичної позиції Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України». *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 12–19.

164. Романченко Т., Корнелюк В. Інститут конституційної скарги не створює інструменту для перегляду остаточного рішення. *Закон і бізнес*. 2019. № 11 (1413).

165. Руденко Л. Д. Механізм притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 207–210. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/51.pdf.

166. Савченко Л. А. Фінансово-контрольне право: становлення і розвиток: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

167. Савчин М. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 39–54.

168. Садовський М. Основні формальні ознаки доктринального тлумачення. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. № 1. С. 20–24.

169. Сапейко Л. Напрями розвитку інституту спрощеного позовного провадження. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 7. С. 15–19.

170. Семенюк О. Вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони злочинів у сфері охорони державної таємниці. *Юридична Україна*. 2016. № 9/10 (165–166). С. 36–43.

171. Сірант М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Anuarie 2020. С. 161–166. <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/1/36.pdf>

172. Соболев О. І., Южека Р. С. Рішення Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2, т. 2. С. 57–59.

173. Соколова І. О. Особливості приватноправового режиму правового регулювання суспільних відносин. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 19–29. doi: 10.21564/2414-990x.135.79785.

174. Спінчевська О. М. Юридичні позиції Конституційного Суду України як джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 57–67.

175. Степаненко К. В. Конвенційний механізм міжнародного захисту прав людини в системі ООН. *Альманах міжнародного права*. 2018. № 19. С. 105–113.

176. Стиранка М. Б. Особливості кримінально-правової кваліфікації сепаратизму. *Visegrad Journal Human Rights*. 2019. № 4, ч. 1. С. 100–104.

177. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.].

Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>

178. Терлецький Д. С. Суб'єкти права на конституційну скаргу в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 3, ч. 2. С. 20–25.

179. Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

180. Тимошевська І. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як учасник судового процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 54–59.

181. Ткаля О. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 274–279.

182. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», 2018. 315 с.

183. Трачук П. А. Місцеве самоврядування у системі публічної влади України. *Закарпатські правові читання*. 2017. Т. 1. С. 176–180. URL: <https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13600.pdf>

184. Трошкіна К. Є. Поняття громадянства як правового інституту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 47–52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/11.pdf

185. Устименко О. С. Співробітництво України з Європолем та Євроюстом. *Сучасний рух науки: тези доп. III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 1-2 жовтня 2018 р. Дніпро, 2018. С. 648–652.

186. Фіксація та розслідування катувань у місцях несвободи. Аналіз законодавства / Белоусов Ю., Гатіятуллін О., Запорожцев К., Тарасова М., Шурдук В. Київ, 2018. 104 с.

187. Філіпська Н. О. Гарантії реалізації виборчих прав осіб з обмеженою внаслідок психоінтелектуальних вад дієздатністю. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2019. № 3. С. 95–99.

188. Філіпська Н. О. Реалізація конституційного права на працю особами з обмеженими можливостями *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. № 2. С. 70–78. URL: <http://konstlegalstudies.com.ua/wp-content/uploads/2020/08/2-2018.pdf>.

189. Ханік-Посполітак Р. Ю. Запровадження електронного правосуддя в цивільному судочинстві України. *Право України*. 2017. № 8. С. 122–129.

190. Хатнюк Н. Місце податкових правовідносин у фінансовому праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 165–70.

191. Хмарук Т. В. До питання щодо незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. С. 167–174.

192. Христова Г. Конституційна скарга як національний «фільтр» справ на шляху до Європейського суду з прав людини. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної

скарги в Україні: збірка тез (м. Київ, 18 грудня 2015 р.). Конституц. Суд України; за заг. ред. Ю. В. Бауліна. К: ВАІТЕ, 2016. С. 89–97.

193. Цимбалістий Т. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 2. С. 51–55. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/138>.

194. Цувіна Т. Право на доступ до суду: підхід ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 60–69.

195. Черновол О. П. Механізм забезпечення та реалізації основних обов'язків людини і громадянина: окремі аспекти. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2018. Вип. 1. С. 57–60.

196. Чуприна Л. Система публічного права у країнах ЄС. *Знання європейського права*. 2020. № 3. С. 7–22.

197. Шапенко Л. О., Райчук М. В. Принципи правового забезпечення судової влади в умовах євроінтеграції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 24–30. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640>

198. Шаптала Н. Внутрішнє переконання під час оцінки доказів у конституційному судовому процесі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 22–28.

199. Шаров Д. Конституційна скарга: остання статистика та недоліки під час подання. *Українське право*. 4 червня 2018. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/konstytutsiyna-skarga-ostannyastatystyka-tanedoliky-pid-chas-podannya

200. Швець Д. В., Войціховський А. В., Устименко О. С. Історико-правовий огляд утворення та розвитку Європейського Союзу. *Історія держави і права зарубіжних країн: підручник* / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. С. 529–582.

201. Шляхтун П. П., Колюх В. В. Конституційний Суд України як надпарламентський орган законодавчої влади. *Право України*. 2021. № 1. С. 215–228.

202. Штефан А. С. Зміст принципу змагальності у новій редакції ЦПК. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 55. С. 77–82.

203. Щербанюк О. Індивідуальна конституційна скарга як засіб забезпечення конституційної демократії. *Право України*. 2018. № 12. С. 77–91.

204. Щербанюк О. В. Проблеми реалізації конституційної скарги в Україні та шляхи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 93–99.

205. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України с прав людини. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Київ, березень 2021. URL: https://ombudsman.gov.ua › files › zvit_2020_rik_.pdf

206. Яцина В. Принципи судового керівництва та змагальності сторін у цивільному судочинстві: проблеми їх співвідношення та взаємозв'язок. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 48–55.

3.3. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бібліотека конституційного права. URL: <https://ccu.gov.ua/library>
2. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/>
3. Дайджести судової практики Великої Палати Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>
4. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>
6. Касаційний цивільний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/kas_cil/
7. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
8. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>
9. Огляди судової практики касаційних судів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/>
10. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>
11. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
12. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>
13. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
14. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL: <http://www.rainbow.gov.ua>
15. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <http://www.ombudsman.kiev.ua>
16. Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <http://univd.edu.ua/>
17. Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://minjust.gov.ua/cat_9329
18. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/>